

(א) כהא דמוזגים כוס שני לפני אמירת ההגדה ושותים הכוס לאחר סיום ההגדה בענין אם נתקן לומר ההגדה על כוס (ב) וברין אחיזת הכוס בכוס שני היכן צריך להחזיק והיכן לא (ג) וברין מי שאמר הגדה בלא שחיתה הכוס שלו מלאה יין (ד) ובענין שפיכת היין באמירת עשרת המכות (ה) ובשיטת הגר"ח מבריסק בענינים הנ"ל

ענף א. דברי הפוסקים והשו"ע דצריך להגביה הכוס מאמירת לפיכך והלאה עד גאל ישראל

א. מזיגת כוס שני מבואר במתניתין קט"ז ע"א דהוא לפני תחילת שאלת הבן ואמירת ההגדה ושתיית כוס שני אין מפורש במתניתין ובגמ' זמנו ובפוסקים מבואר דהוא לאחר סיום ההגדה אחר ברכת גאל ישראל [האמורה במתניתין קט"ז ע"ב] והוא סמוך לסעודה לפני תחילת הסעודה

ב. ולענין אם צריך בכל זמן זה או בחלק ממנו להחזיק את הכוס בידו [כדאשכחן בכוס בהמ"ז בשעת בהמ"ז ובכוס של קידוש והבדלה] או אין צריך אין מפורש בזה במתניתין ובגמ' אמנם מבואר הדבר בפוסקים

ג. דבהגהות מיימוניות על סדר ההגדה שברמב"ם [שבסוף הל' חמץ ומצה] באות ג' על אמירת לפיכך כתב וז"ל כאן [דהיינו מתחילת לפיכך] נוהגין להגביה כל אחד כוסו בידו עד סוף לפיכך אכן נאה לאחוז בידו עד גאל ישראל ועד שיברך בפה"ג ושותה וכן נהג מהר"ם ז"ל עכ"ל

ד. ובטור בסי' תע"ג [דף רי"ז ע"א] כתב וז"ל ונוהגין באשכנז כשמגיעין עד לפיכך מגביה כל אחד כוסו ואוחזו בידו עד סיום ברכת אשר גאלנו והכי איתא במדרש שוחר טוב כשמגיע ללפיכך אוחז כוסו בידו כדי לומר שירה על היין עכ"ל הטור ודברי הטור הם כהדרך השניה המבוארת בהגהות מיימוניות ושהסכים עליה ההגהות מיימוניות לאחוז עד הסיום

ה. אמנם במדרש שהביא הטור אין מפורש עד היכן לאחוז ומכל מקום אולי משמע מהמדרש דלא רק עד סוף לפיכך מדקתני לומר שירה על הכוס ויתכן דלפיכך גרידא אינו נחשב שירה וצ"ב ושו"ר

דהגר"א בסי' תע"ג סעיף ז' כתב על דברי המדרש שוחר טוב הנ"ל דההלל הוא השירה עיי"ש ומכל מקום לענין ברכת אשר גאלנו שאחרי ההלל אפשר דאכתי אין ראיה מהמדרש שוחר טוב המובא בטור [ובעיקר מה שהביא הטור מהמדרש שוחר טוב חפשתי במדרש שוחר טוב ולא מצאתי זה ושו"ר מי שכתב דבמדרש שוחר טוב שלפנינו ליתא וראיתי מובא שיש מדרש שוחר טוב עם הוספות מכת"י ואינו תח"י לראות אם נמצא שם מאמר זה המובא בטור ואם יש ללמוד מהאמור שם לגבי פרטי דין דידן]

ו. וכן במהרי"ל בהל' פסח [דף ט"ו ע"ב] איתא כשאמר הר"ש [הוא המהר"ש רבו דהמהרי"ל] לפיכך החזיק הכוס בידו עד שבירך בפה"ג וכן עשו כל המסובין וכן אמר נמי מהר"י סגל [הוא המהרי"ל] דבלפיכך מגביהין הכוס על שם שירה והעיקר לתופסו עד בפה"ג עכ"ל

ז. וכן בשו"ע בסי' תע"ג סעיף ז' כתב כדברי ההגהות מיימוניות [בדרך השניה שמסכים עליה ההגה"מ] והטור וז"ל וכשיגיע ללפיכך מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל עכ"ל וכן ברמ"א שם מפורש דמגביה הכוס בשעה שמתחיל לפיכך [ולענין עד מתי מגביה אין מפורש ברמ"א אמנם פשוט דסמין על דברי השו"ע ומה שהוצרך לפרש היכן מגביה הוא משום ענין אחר שביאר שם עיי"ש]

ח. ולענין דיעבד עיין מש"כ לקמן בענף ד' סעיף ג' [ואולי הכא עדיפא משם עיין היטב לעיל בסעיף ג' ואכמ"ל]

ענף ב. הוספת האחרונים על הנ"ל להגביה הכוס גם בשעת אמירת והיא שעמדה א. ובאחרונים כתבו עוד להגביה הכוס באמירת והיא שעמדה [הנאמר לפני תחילת דרש פרשת

שמצינו באגדה מנין שאין אומרין שירה אלא על היין שנאמר ותאמר עליהם וכו' [והביא שם הדרש דהגמ' בברכות ל"ה ע"א עיי"ש] עכ"ד ועיין עוד בשבלי הלקט בדף צ"ט שבאמירת לפיכך לא הזכיר הגבהת הכוס ואם כוונתו בנ"ל כהגר"ח אתי שפיר דלדבריו כבר מוגבה הכוס ולא עיינתי לעת עתה כראוי בדברי השבלי הלקט ועיי"ש כל דבריו

ג. ויש להעיר בזה [האמור בסעיף זה הוא הערת המו"ל שם עם הוספות] דמדברי ההגהות מיימוניות [והביא גם ממנהג המהר"ם מרוטנבורג] והטור ומהרי"ל [והובא שם גם ממנהג המהר"ש] והשו"ע ורמ"א הנ"ל בענף א' וכן מדברי השל"ה ומג"א וחזק יעקב ואלוה רבה ומשנ"ב וכף החיים הנ"ל בענף ב' מבואר דלא כדברי הגר"ח דהא מבואר מדבריהם דדוקא מלפיכך והלאה [והשל"ה ודעימיה הוסיפו באמירת והיא שעמדה] צריך להגביה את הכוס אבל בשאר ההגדה אין צריך דאם היה צריך בשאר ההגדה מהו שכתבו דמגביה בלפיכך והרי כבר מוגבה הכוס מלפני כן

ד. עוד יש להעיר על דברי הגר"ח מהפוסקים לענין כיסוי וגילוי המצות [עיין בבית יוסף בסי' תע"ג דף רי"ז רע"א וברמ"א בסוסי' תע"ג וביאור הגר"א ומשנ"ב שם והובאו הדברים במש"כ בזה לעיל בדף קט"ו ע"ב עיי"ש] שכתבו הפוסקים מחד גיסא דבשעה שמגביה הכוס צריך לכסות את המצות משום בזיון הפת וכדאיתא בירושלמי לענין קידוש של שבת ומאידך גיסא כתבו דבשעה שאומר הגדה שאז אין מגביה הכוס יש בדוקא לגלות המצות לקיים הא דאיתא בגמ' קט"ו סו"ב דדרשו מקרא דלחם עוני לחם שעונין עליו דברים הרבה ולדברי הגר"ח איך יעשה דאם יקיים דברי הפוסקים דבהגבהת הכוס מכסים המצות אם כן לא יקיים דין גילוי המצות בשעת אמירת ההגדה ואם יגלה לא יקיים דברי הפוסקים דבשעה שמחזיק את הכוס צריך לכסות המצות והנה איך למעשה עשה הגר"ח בפרט זה דגילוי וכיסוי המצות אין מפורש שם בהגדה הנ"ל אבל עכ"פ צריך לומר דעל אחד משני דינים אלו או דהכיסוי בשעת הגבהת הכוס או דהגילוי בשעת אמירת הגדה הוה עדיפא ליה להגר"ח לוותר על ענין זה כדי לקיים חומרתו הנ"ל להחזיק הכוס בכל אמירת ההגדה

ארמי אובר וכו' הנזכר במתניתין קט"ז ע"א אמנם אמירת והיא שעמדה עצמו אין מפורש במתניתין [ושורש הדברים הוא בשל"ה מסכת פסחים ד"ה וכשמברך [בדפוס שלפני הוא בח"ב דף כ"ג טור א'] וז"ל וכשמגיע ללפיכך יאחז הכוס בידו וכו' [והוא הדין המבואר בראשונים ושו"ע כנ"ל בענף א' ומכאן ואילך הוספת השל"ה] וכשאומר הפיסקא והיא שעמדה לאבותינו יאחז הכוס בידו עד שמסיים הפיסקא והקב"ה מצילנו מידם זה הוא ע"ד הקבלה רוקח עכ"ל השל"ה שם

ב. ומבואר בשל"ה דמקור דבריו הוא מהרוקח ולעת עתה לא מצאתי דבר זה ברוקח [ואולי יש ספר מהרוקח על ההגדה ש"פ ושם נמצא זה]

ג. והובא דבר זה במג"א בסי' תע"ג ס"ק כ"ז ובחזק יעקב ס"ק ל"ד ובאלוה רבה ס"ק ל"ד ובמשנ"ב ס"ק ע"ג ובכף החיים אות קנ"ה [וכל האחרונים הנ"ל כתבו דמקור הדברים הוא מהשל"ה]

ענף ג. בענין החומרא המובאת בשם הגר"ח מבריסק שהיה מחזיק הכוס בכל שעת אמירת ההגדה והערות על דבריו

א. בהגדה של פסח מבית לוי ח"ב עמ' ע"ו איתא דהגר"ח מבריסק נהג לאחוז את הכוס בידו כל זמן אמירת ההגדה מכיון שחז"ל תקנו לומר את ההגדה על הכוס השני כדאיתא במשנה פסחים קט"ז ובגמ' קי"ז סו"ב כל חדר ניעביד ביה מצוה הרי הוא ככוס של ברכה שצריך לאחוז את הכוס בידו בשעת הברכה כדאיתא בגמרא ברכות נ"א ע"א ע"כ איתא שם [וראיתי מובא בשם ספר תשובות והנהגות ח"ב או"ח סי' רמ"ד שכתב שם שהגרי"ז מבריסק לא נהג בחומרא זו עכ"ד וכמדומה שבתשובות והנהגות שם פקפק על פי זה בנכונות העדות הנ"ל בשם הגר"ח עיי"ש]

ב. והמו"ל בהגדת מבית לוי שם כתב דבשבלי הלקט איתא כדברי הגר"ח עכ"ד וז"ל השבלי הלקט [בהל' ליל פסח סי' רי"ח דף צ"ג ע"א] מוזגין כוס שני ונוטל כל אחד כוסו בידו והקערה או הסל בשמאלו שבהם כל הדברים וכו' באגדה מנין כשקוראין באגדה נוטל כל אחד כוסו בידו לפי מה

מלפיכך והלאה וכן בוהיא שעמדה] מודו ליסוד הגר"ח בזה או לא

א. והנה חומרת הגר"ח הנ"ל לאחוז הכוס כל זמן אמירת ההגדה ענינה הוא דסבירא ליה דהיה תקנת חכמים לומר הגדה על הכוס ויש לעיין אם ההגהות מיימוניות והטור ושו"ע וש"פ הנ"ל דמבואר בדבריהם דרק מלפיכך והלאה צריך להגביה הכוס ס"ל דלא היתה כלל תקנה כזו לומר ההגדה על הכוס או דילמא אף אינהו מודו דתקנו לומר הגדה על הכוס אלא דס"ל דלא הצריכו להחזיק הכוס במשך כל זמן ההגדה [והנפק"מ מספק זה יתבאר לקמן בענף ה' עיי"ש ועיין עוד בענף ו']

ב. אמנם צ"ב את"ל דהיתה תקנה לאומרו על כוס אם כן אמאי לא תקנו להחזיק וכמו בכל כוס של ברכה [ויהיה אם כן ראייה דלהפוסקים והשו"ע ס"ל דלא נתקן כלל לומר הגדה על הכוס] ואולי יש לומר דדוקא בברכה מפני כבוד הברכה הצריכו להחזיק הכוס וצ"ב [ואולי יש לומר דבהגדה מפני הטירחא לא הצריכו זה וגם דילמא אתי עי"ז למעט בסיפור יציאת מצרים וצ"ב]

ג. ויש להביא בענין זה דאף במקום שתקנו ברכה על כוס דקיי"ל דצריך לאחוז ולהגביה הכוס איתא במשנ"ב בסי' קפ"ב ס"ק ט"ו דהאחיזה אינה אלא למצוה מן המובחר אבל את עיקר הדין שיהא על ברכה יוצא אף אם הכוס מונח לפניו על השלחן ועיי"ש ברמ"א בסעיף ב' ובבית יוסף שם בדף קס"ב ע"א ד"ה ובמדרש [ועיין בברכי יוסף או"ח סימן רצ"ה אות ד' בענין אם אחד השומעים בהבדלה אמר בפיו הנוסח וכיון לצאת בזה על סמך הכוס שביד חברו אי חשיב על הכוס ועיין בזה עוד בכף החיים סימן רצ"ה אות י"ז וסימן רע"ג אות מ"ד]

ד. והנה במתניתין בדף קט"ז ע"א מבואר דמזיגת הכוס השני הוא לפני שאלת הבן ואמירת ההגדה ומכל מקום שתיית הכוס מבואר בפוסקים דהוא רק לאחר סיום ההגדה אחר ברכת גאל ישראל לפני הסעודה וצ"ב אם כן אמאי מוזגים כוס שני כבר

ה. וברמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ז ה"י [הביא דבריו המו"ל שם] איתא וז"ל כוס ראשון אומר עליו קידוש היום כוס שני קורא עליו את ההגדה כוס שלישי מברך עליו בהמ"ז כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר עכ"ל ומבואר להדיא ברמב"ם לכאורה דנתקן לומר ההגדה על הכוס אך אולי אין הכרח דכוונת הרמב"ם שם לומר דהיתה תקנה לומר ההגדה על כוס ורק כוונתו לבאר סדר הדברים דבין מזיגת כוס שני לשתייתו קורא את ההגדה אך אפשר דאין ראוי לומר כן כיון שזה ביאר הרמב"ם אחר כך בפרק ח' [הל' ב' וה'] בסדר עשיית מצוות ליל ט"ו דהמזיגה לפני ההגדה והשתייה לאחריה עיי"ש ומכל מקום שמא יש לומר דרצה לבאר זה גם בפ"ז בתוך דיני ד' כוסות וצ"ב

ו. והנה אף אם נאמר דמבואר ברמב"ם דהיתה תקנה לומר הגדה על כוס שני עדיין אין מפורש ברמב"ם דצריך להגביה את הכוס וצ"ב אם כיון שנתקן לומר ההגדה על הכוס ממילא שמע מינה דצריך לאחוז הכוס וכמו בכוס של קידוש ושל בהמ"ז או דאין זה הכרח ולא עיינתי בזה כראוי ועיין לקמן בענף ד' [ועיין עוד מש"כ המו"ל בהגדת מבית לוי שם על דברי הרמב"ם הנ"ל]

ז. והנה כמה נשתנה לכאורה גם להגר"ח אין צריך להחזיק הכוס והרי מעיקר הדין אם בנו שואלו הוא אינו צריך לומר כלל את מה נשתנה כדאיתא ברמ"א בסי' תע"ג סעיף ז' ובמשנ"ב שם ס"ק ע' [והוא על פי הגמ' בדף קט"ו סוע"ב ועיי"ש בתוספות ועיין בגמ' קט"ז סוע"א ובדבר שמואל שם] וכשהבן שואל לכאורה אין להמציא שצריך האב לאחוז ואם כן גם הבן לכאורה אין צריך לאחוז [ובפרט לשיטות דהבנים אין צריכים ד' כוסות אך השו"ע כתב שכן ליתן להם ואכמ"ל] ואם כן אף אם אין אחר ששואל והוא שואל לכאורה אין צריך

ענף ד. בענין הא דהחמיר הגר"ח לומר דתקנו חכמים לומר הגדה על הכוס ידון אם הפוסקים ושו"ע דס"ל דבשעת אמירת ההגדה אין צריך להגביה הכוס [רק

ענף ה. בדין מי שאמר הגדה ולא היה יין
בכוסו בשעה שאמר הגדה בהוראת הגר"ח
בזה

א. והנה בהגדה של פסח מבית לוי ח"ב עמ' ע"ז
איתא עוד מהגר"ח הכי מעשה באחד שאמר את
ההגדה עד הלל המצרי ואחר כך נתברר לו שכוסו
היה ריק ופסק לו מרן הגר"ח שיחזור ויאמר על כוס
מלא עבדים היינו ומתחילה עובדי עבודה זרה היו
אבותינו ורבן גמליאל היה אומר וכו' [אבל ארמי
אובד וכו' לא הצריכו לחזור] ולומר שכן אע"פ
שיצא ידי המ"ע של סיפור יציאת מצרים
מדאורייתא מכל מקום מדרבנן מצוה לומר ההגדה
על הכוס ולא קיים המצוה מדרבנן עכ"ל הספר
הנ"ל

ב. ויש להסתפק אם הוראת הגר"ח הנ"ל אזלא רק
לשיטתו הנ"ל בענף ג' דס"ל דצריך להגביה
הכוס כל משך ההגדה ומשום דנתקן לומר הגדה על
הכוס או דילמא אף למבואר בפוסקים דאין צריך
בשעת ההגדה להגביה הכוס [ורק מלפיכך והלאה]
מכל מקום הכא מודו דלא קיים הדין משום דהיתה
הכוס ריקה מיין ונראה דתלוי זה בספק הנ"ל בענף
ד' אם מודו הפוסקים דנתקן לומר הגדה על הכוס
ורק דס"ל דלא הצריכו להגביה או דילמא ס"ל דלא
נתקן כלל הגדה על הכוס עיי"ש מש"כ בזה

ג. מיהו יש לדון עוד בענין פסק הגר"ח הנ"ל
בסעיף א' דאף את"ל דנתקן הגדה על הכוס יש
לעיין אם נתקן זה לעיכובא לענין שאם אמרה שלא
על הכוס צריך לחזור ולאומרה על הכוס וצ"ב

ענף ו. בדברי הפוסקים בענין שפיכת היין
באמירת עשרת המכות ובחומרת הגר"ח
בענין זה

א. בספר מהרי"ל בהל' פסח דף ט"ו ע"ב איתא
אמר מהר"י סגל כשאומר בהגדה דם ואש
ותמרות עשן יטיף באצבעו מכוסו לחוץ באומרו כל
תיבה פעם אחת וכן כשאמר דצ"ך עד"ש באח"ב
בין בפרט בין בכלל סך הכל ט"ז פעמים נגד ט"ז
פעמים רוקח ועוד טעמים שם וכן מהר"ש כשאמר
דם צפרדע שוטף בכל תיבה ותיבה פעם אחת מן

מתחילה ולדעת הגר"ח הנ"ל ניחא זה היטב דכך
היתה התקנה לומר הגדה על הכוס אמנם למבואר
בטור ושאר פוסקים לכאורה צ"ב אמאי למזוג
מלפני ההגדה ואם נימא דאף אינהו ס"ל דצריך
לאומרו על הכוס אלא דס"ל דמכל מקום אין חיוב
להחזיק הכוס אם כן מתורץ זה אף לשיטתם

ה. אך באמת אין מזה ראייה כלל דבטור בסי' תע"ג
[דף רט"ז ע"ב] ובשו"ע שם בסעיף ז' כתבו
ומזגין מיד כוס ב' כדי שישאל התינוק למה שותין
כוס ב' קודם הסעודה עכ"ד [ועיין היטב ברש"י
וברשב"ם במתניתין קט"ז ע"א] ומבואר בדבריהם
טעם להקדמת המזיגה כדי שישאל הבן ויש לעיין
אם מדכתבו טעם זה להקדמת המזיגה שמע מינה
דס"ל דלא בעינן כלל אמירת הגדה על הכוס ולא
רק לענין הגבהת הכוס הקילו או דיש לדחות דהא
דהוצרכו לטעם זה הוא רק לבאר הטעם להקדים
המזיגה עוד לפני שאלת התינוק ולא סגי שימזוג רק
לפני תחילת ההגדה וצ"ב ובאמת שגם להגר"ח
לכאורה צ"ל גם הטעם דכדי שישאל להקדמת
המזיגה דאל"כ היה סגי למזוג לפני ההגדה אחרי
שאלת התינוק למש"כ לעיל בענף ג' סעיף ז'
דלכאורה אף להגר"ח באמירת מה נשתנה אין דין
שתהא על הכוס

ו. ובגמ' קי"ז סוע"ב ארבע כסי תקנו רבנן כל חד
וחד נייעביד בה מצוה ע"כ ובהגדה הנ"ל הובא
דזה ממקורו דהגר"ח דבעינן לומר הגדה על הכוס
השני וכנ"ל בענף ג' סעיף א' עיי"ש ויש לעיין
בביאור דברי הגמ' הנ"ל לדעת הטור ודעימיה הנ"ל
ואם נימא דאף לדידהו נתקן הגדה על הכוס וצריך
כוס מלא ורק שאין צריך להחזיקו אם כן ניחא
ואת"ל דלדידהו לא נתקן כלל הגדה על הכוס גם
כן יש ליישב זה בפשיטות דהשירה דמולפיכך
והלאה נתקנה על הכוס [מיהו למנהג שהביא
ההגהות מיימוניות הנ"ל בענף א' סעיף ג' שהיו
אוחזים רק מתחילת לפיכך עד סוף לפיכך יש לעיין
אם שייך לומר דזהו גרידא המצוה דתקנו לעשות
על כוס שני]

ז. ועיין עוד לעיל בענף ג' סעיפים ה' ו' מש"כ
בענין זה מדברי הרמב"ם עיי"ש

מלא לכתחילה [כדאיתא בגמ' ברכות נ"א ע"א] ואם ימלאנו שוב נמצא שעל היין הזה שהוסיף בכוס השני לא נאמרה ההגדה ומדינא דגמרא שתהא ההגדה נאמרת על הכוס השני מארבעת הכוסות עכ"ל

ה. וגם בכף החיים בסי' תע"ג אות קס"ה אחרי שהביא שני המנהגים הנ"ל בסעיף ג' הביא שיש נוהגים להביא כוס אחר לשפיכה כדי שאותו כוס שמזג קודם אמירת מה נשתנה ואמר עליו כל סיפור יציאת מצרים ישתנה לכוס שני עכ"ד והוא כהנהגת הגר"ח הנ"ל

ו. והנה יש להאריך בענין חומרא זה על פי הנ"ל בענפים ג' ד' ה' ומעור צדדים וגם יש מקום לחלק בזה בענין כמה יין נשתייר בכוס ובין המנהגים הנ"ל בסעיף ג' ואכמ"ל בזה [ועיין עוד בשו"ע בסי' רע"א סעיף ט"ו ובנו"כ שם]

ענף ח. בענין אחיזת והגבהת הכוס בכוס רביעי

א. ולענין כוס רביעי אם צריך בהלל ובהלל הגדול ובנשמת ויהללוך לאוחזו ולהגביהו או אין צריך בפוסקים לא מצאתי דבר מפורש בזה

ב. ובהגדה של פסח מבית לוי ח"ב עמ' קי"א איתא הכי דהגר"ח נהג לאחוז את הכוס בידו בעת אמירת ההלל מכיון שחז"ל תקנו לומר את ההלל על הכוס הרביעי כדאיתא במשנה בפסחים קי"ז ע"ב ובגמ' שם אמרו כל חד וחד נעביד ביה מצוה הרי דינו ככוס של ברכה דצריך לאחוז את הכוס בידו בשעת הברכה כדאיתא בגמרא ברכות נ"א ע"א ע"כ

ג. ויתכן דיש ללמוד כדבריו מהמובא לעיל בענף א' מהראשונים והפוסקים להגביה הכוס מלפניך עד גאל ישראל עיי"ש [ועיין מש"כ בענף ד' סעיף ג' ונפק"מ עכ"פ לענין דיעבד בלא עשה כן]

הכוס לחוץ ואמר שכן נהג ראבי"ה ונראה לו הטעם דר"ל מכל אלו יצילנו ויבואו על שונאנו דהא הכוסות להצלחה לישראל עכ"ל [וכן ראיתי מובא בשם ספר אמרכל סי' ל' מנהג שפיכה זו ושהביא שם מכמה ראשונים שנהגו כן ואינו תח"י]

ב. והובא זה בדרכי משה בסי' תע"ג ס"ק ט"ז מהמהרי"ל ועיי"ש מה שהוסיף בזה הרמ"א על פי סוד וכן כתב זה הרמ"א בסי' תע"ג סעיף ז' וז"ל ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס וכו' כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן וכן כשמזכיר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב בכלל ובפרט הכל ט"ז פעמים עכ"ל [ולענין איך לשפוך יש בזה חילוקי דעות אם לשפוך על ידי אצבעו או על ידי הכוס ולסוברים דבאצבע יש בזה חילוקי דעות באיזה אצבע לשפוך עיין בזה בדרכי משה בס"ק י"ח ורמ"א בסעיף ז' ומג"א בס"ק כ"ח וחק יעקב ס"ק ל"ז ובגר"ז סעיף נ"א ומשנ"ב בס"ק ע"ד ושער הציון אות פ"א ובכף החיים באות קס"ג ואכמ"ל (ומה שכתב המציין המ"מ בגר"ז במקור השיטה האחרונה המובאת בגר"ז אין הדברים מדויקים עיין היטב בכף החיים הנ"ל ואכמ"ל)]

ג. ועיין בחק יעקב שם באות ל"ז ובכף החיים שם באות קס"ה שהביאו מחלוקת מנהגים בענין אם אחר כך להשאיר היין הנותר בכוס ולהשלים עליו לכוס שני או לשפוך כל יין זה [ולשטוף הכוס] כדי שלא לשתות מיין שנזכר עליו שם המכות עיי"ש ומדברי השער הציון באות פ"א מבואר בפשיטות דשותה יין זה הנשאר בכוס לכוס שני עיי"ש

ד. ובהגדה של פסח מבית לוי ח"ב עמ' ע"ז בענין כוס שני מהגר"ח וז"ל מרן הגר"ח היה מכין לו עוד כוס יין בנוסף לכוס השני מארבעת הכוסות וכשהיה אומר בהגדה דם ואש ותמרות עשן סדר עשר המכות ודצ"ך עד"ש באח"ב היה שופך מן היין שבכוס המיוחד שכן אם יפחות מהיין שבכוס של ארבעת הכוסות שעליו נאמרה ההגדה יצטרך שוב למלאותו כדין כוס של ברכה דצריך להיות